

УДК: 372.881.1

Наталія Михайлівна Благун,
доктор педагогічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ МЕТОДАМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті описано підходи до формування соціалізації особистості через призму вивчення української літератури. Проаналізований зміст програмового матеріалу учнів загальноосвітніх навчальних закладів наводить на думку про те, що представлені в художніх творах національні ідеали безперечно допомагають становленню соціалізації особистостей.

Ключові слова: соціалізація, художня література, програмовий матеріал, самореалізація, національна свідомість.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших важелів впливу на розвиток соціалізації особистості, крім рідної мови, є викладання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах. Методичний досвід показує, що українська література має потужний потенціал у навчанні й вихованні школярів, оскільки художні твори акумулюють універсальність ваги (впливу) на формування світогляду індивідуума, дозволяють апріорі «облагоджувати», впорядковувати, брати як скерування до дії духовний досвід попередніх поколінь і, вдосконалюючи, трансформувати його в особисту сукупність знань, умінь кожної людини зокрема й особливо представників підростаючого покоління, з-поміж яких, як окремого прошарку суспільства, генерації юнаків і підлітків.

Аналіз останніх досліджень. В нинішній час процес соціалізації розглядається як засвоєння соціальних стандартів вивчення навчальних предметів. Значний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов для соціалізації учнів належить таким вітчизняним дослідникам, як А. Богуш, В. Болгаріна, Л. Коваль, В. Оржеховська, О. Савченко, І. Фельдштейн та ін.

Метою статті є генезис підходів щодо особистості учнів методами вивчення української літератури.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати навчальні програми для 5-9, 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів за новим Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти;
- з'ясувати ідейно-естетичну наповненість творів із української літератури крізь призму соціалізації особистості;
- простежити, як на становлення соціалізації особистості впливає зміст творів української літератури, зокрема при виокремленні духовного світу індивідуума.

У дослідженні використано метод герменевтики в процесі тлумачення окремих художніх текстів, історико-порівняльний задля виокремлення характерних рис творів української літератури на тлі соціалізації особистості, а також бібліографічний, який дозволяє створити «реєстр» визначених творів для їх подальшого більш глибокого аналізу, що безпосередньо впливатиме на соціалізацію особистості учня.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічна наука довела, що становлення особистості здійснюється в період від 12 до 17 років, оскільки саме в цей час найбільшого рівня еволюції набувають самосвідомість і духовно-моральні якості дітей середнього та старшого шкільного віку. Так, науковці Г. Костюк, С. Рубінштейн, П. Якобсон стверджують, що формування в учня власного внутрішнього психічного життя відбувається насамперед внаслідок усвідомлення ним духовних дороговказів письменника та його творчості. Власне остання (як показник кожної епохи зокрема чи напрямку мистецтва) тільки їй відомим шляхом аналізує та синтезує поняття «гуманізм», «духовність», «моральність» тощо, а також допомагає глибокому осягненню передовсім життєвої правди духовного твору як духовного надбання суспільства.

Художня література відтворює дійсність засобами слова або мовними засобами. Тому загальноприйняте визначення її (художньої літератури) звучить так: це вид мистецтва, що відтворює дійсність у словесних художніх образах. Відомо, що література є важливим прийомом пізнання й зміни світу. Недарма серед інших видів мистецтва художня література визначається універсальністю. Адже саме їй і тільки їй із низки існуючих властиве комплексне передавання засобами слова людських почуттів і переживань, яскравих картин природи, найтонших відтінків зорово-слухових образів (що, безумовно, формує в реципієнта розвиток навиків осягнення прекрасного), рух у будь-яких його виявах, як у кінострічках чи в хореографічному мистецтві, будь-яку часову послідовність

подій і водночас вільне перенесення вищезазначеного з однієї епохи в іншу тощо.

Саме тому література як мистецтво слова є одним із очільних чинників формування соціалізації особистості, спрямування її до ціннісних орієнтацій, оскільки домінуюча функція мистецтва й полягає в тому, що воно не тільки постає відображенням найрізноманітніших сторін життя людини, а й однозначно служить скеруванню на неї, на розуміння обґрунтувань і доказів дій того чи іншого представника соціуму. Таким чином, найвагомішим є те, що література якнайглибше, якнайповніше і якнайвсеосяжніше розкриває внутрішній світ індивідуума.

Таким чином, прийоми творення художніх образів і характерів, суспільних ситуацій і колізій, представлені видатними письменниками, мають потужний виховний потенціал. Митці, розповідаючи про життя, впливають на читача, формують його так би мовити «правильний» світогляд. Автор дає оцінку всім тим життєвим явищам, про які розповідає в художньому творі. І кожен роман, повість, новела, драма чи то пак ліричний вірш по-різному сприймається реципієнтами – залежно від їхніх поглядів, переконань тощо. Звичайно, все викладене деміургом не береться абсолютно на віру. Адже осягнення художнього твору, на відміну від наукового, повинне бути індивідуальним: читач має право на власну суб'єктивну оцінку. Зрештою в душі учня виникають і реалізуються орієнтири правдивості та глибини відображення життя, тактика поведінки, мотивація вчинків і щоденні дії персонажа в творенні добра й несприйнятті зла, в досягненні гармонії з навколишнім і з власним Я, в збереженні прекрасного й одкиданні потворного, що безпосередньо сприяє розвитку індивідуума на тлі існування в суспільстві.

Крім того, література, а тим паче українська, ставить за мету спонукати підростаюче покоління захоплюватися красою і самобутнім багатством рідної землі, звитяжністю національно-визвольних змагань героїв, їхнім славетним минулим, злетами духу народу, а також захищати світлі набутки нації, продовжуючи традиції роду. «Вивчення української літератури сприяє вихованню любові до народу, його мови, звичаїв, національних традицій, культури, розумінню світової та національної історії, проблем сьогодення, розвитку інтелектуальних, духовних та естетичних цінностей» [5, с. 6].

Варто наголосити, що в становленні соціалізації особистості вагомого значення набуває виокремлення духовного світу індивідуума. Так, у раціональній сфері вбачаємо виховання національної самосвідомості, ідеалу. Стосовно почуттєвої, однозначно на передній план виходить почуття обов'язку, патріотизму, гідності, самоповаги, гордості та честі. Вольовий же аспект передбачає дотримання дисциплінованості, організованості та цілеспрямованості людини як істоти розумної.

Тож проаналізувавши зміст програмового матеріалу з української літератури (за ДСЗСО), вичленуємо окремі теми для п'ятого класу, які безпосередньо впливатимуть на соціалізацію особистості:

- «Слово в житті людини. Краса світу й людської душі в художньому слові. Образне слово – першоеlement літератури».

- «Міфи і легенди українців. «Про зоряний Віз», «Чому пес живе коло людини?». Первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки. «Берегиня», «Дажбог», «Неопа-лима купина». Добро і зло, їхня роль у житті».

- «Народні перекази. «Білгородський кисіль», «Приєм у запорожці», «Ой Морозе-Морозенку». Лицарство та відвага запорозьких козаків».

- «Народні та літературні казки. «Летючий корабель». Аналіз фантастичного і реального, смішного і страшного, красивого і потворного в казках».

- «Галина Малик. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Морально-етичні проблеми в казці: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, вміння долати перешкоди на шляху до мети».

- «ІЗ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ»:

«Загадки. Загадка як вид усної народної творчості. Види загадок (про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослин, тварин)».

«Прислів'я та приказки. Народне уявлення про довколишній світ і його оцінка в прислів'ях і приказках».

- «ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ»:

Літописні оповіді: «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», «Святослав укладає мир із греками й повертається до Києва. Смерть Святослава», «Володимир вибирає віру», «Розгром Ярославом печенігів. Початок великого будівництва в Києві. Похвала книгам» (на основі «Повісті минулих літ» у переказі *В. Близнаця*). «Повість временних літ» – найдавніший літопис нашого народу. Любов руських (українських) князів до своєї землі, їхня сила духу, воля, благородство, сміливість, рішучість, вірність тощо».

- «РІДНА УКРАЇНА. СВІТ ПРИРОДИ»:

Павло Тичина. «Не бував ти у наших краях!», «Гаї шумлять...». Майстерне відтворення краси природи, вираження життєрадісності, патріотичних почуттів засобами художнього слова.

Євген Гуцало. «Лось». Вічне протистояння добра і зла – наскрізна тема світового мистецтва. Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра. Образи хлопчиків, їхня невідступність у захисті гуманних переконань.

Григор Тютюнник. «Дивак». Ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини. Паралельність і єдність двох світів – природи і людини, зображених в оповіданні. «Сіроманець». Захоплююча і драматична історія про хлопчика й вовка як приклад гармонії людини й природи. Гуманізм повісті. Доброта, вигадливість, рішучість Сашка, його здатність на самостійні вчинки, особливо у відстоюванні своєї позиції» [4].

Як бачимо, перелік поданих тем передбачає введення п'ятикласників у предмет української літератури як відображення людинознавства. Особливу увагу учнів сконцентровано на усній народній творчості. Адже саме вона (народна творчість) є виявом генія українського народу, який створив казки, прислів'я, приказки, пісні, танці, думи задля пронесення крізь віки мрій, сподівань, прагнень земляків у становленні української державності, в боротьбі проти гнобителів, у відтворенні героїчного захисту Батьківщини, в побудові сім'ї, в дотриманні моральних якостей співжиття українців, зрештою в співіснуванні в соціумі тощо. Тема фольклору слідує при вивченні української літератури впродовж і 6-9 класів із подальшим переходом у літературну казку.

Окрім того, під час вивчення рідної літератури, починаючи з п'ятого класу, методисти-літератори акцентують на неоднозначній ролі історичних джерел, зокрема: літописів, оповідей, «Повісті временних літ». Побіжно проаналізувавши наведені вище твори стосовно соціалізації особистості, міркуємо, що на пік проблем піднято ставлення людини до подібних собі, крізь яке чітко проступають взаємостосунки homo sapiens'ів.

Усі згадані фактори безумовно сприяють «усвідомленню постійної присутності в житті та в душі людини добра й зла, красивого й потворного; осмисленню негативної ролі лицемірства, зазнайства та хвалькуватості; розвиткові уважного ставлення до ближнього, любові до нього; умінню керувати своїми емоціями; вихованню щирості, відкритості, наполегливості в досягненні поставленої мети, відповідальності за свої вчинки, проявів допитливості, спостережливості, уважності, кмітливості як очільних елементів розумової діяльності людини; спонуканню до оптимістичного, життєствердного погляду на світ; турботі про світ природи і рідних людей як неодмінної риси гуманної, гідної поведінки, а також особливого призначення на землі кожного; формуванню та збереженню індивідуальних особливостей людини як важливих чинників її майбутньої максимальної самореалізації» [4, с. 6–10].

Що стосується викладання української літератури в шостому класі, то простежуємо такі тематичні блоки, як: «Загадково прекрасна і славна давнина України», «Я і світ», «Пригоди і романтика», «Гумористичні твори». Наведемо перелік окремих із них:

- «Роль і місце пісні в житті українців». Спонування до вивчення оригінальної творчості народу. Як бачимо, вкотре подано скерування на шедеври українського фольклору.

- *Микола Вороний* «Євшан-зілля». Формування патріотичних почуттів і толерантного ставлення до інших народів.

- *Тарас Шевченко*. «Думка» («Тече вода в синє море...»), «Іван Підкова». Розпізнавання героїзму та мужності українських козаків, заповіданих як духовний спадок нащадкам.

- *Леся Українка*. «Мрії», «Як дитиною, бувало...», «Тиша морська», «Співець». Виховання почуття любові до батьків, родини, формування цілеспрямованості, наполегливості, прагнення до самоосвіти.

- *Володимир Винниченко*. «Федько-халамидник». Розуміння вчинків і дій Федька як поведінки справжньої особистості.

- *Ірина Жиленко*. «Жар-Птиця», «Підкова», «Гном у буфеті». Цінність дружби.

- *Всеволод Нестайко*. «Тореадори з Васюківки». Усвідомлення активної життєвої позиції, вміння толерантно й аргументовано доводити свою думку, відстоювати власну позицію.

- *Павло Глазовий*. «Еволюція», «Найважча роль», «Заморські гості», «Похвала». Розвиток почуття гумору як ознаки духовного здоров'я сучасної людини.

Слід зазначити, що вагоме місце у формуванні соціалізації особистості посідає родинне виховання, позаяк у темах, поданих до розгляду, приділено значну увагу вивченню духовно-моральних (міжпоколінних, релігійних), родинно-побутових, родинно-естетичних виховних традицій, відображених у творах українських митців слова. Власне, учням надається право характеризувати образи-персонажі літературного твору з умотивуванням їхніх вчинків і поведінки в різних обставинах життя; аргументувати власні судження щодо прочитаного на тлі усвідомлення цінностей родинних стосунків; висловлювати особисте ставлення до літературних героїв.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів 7-го класу базуються на наступних параметрах, які також мають неабиякий вплив на соціалізацію особистості: усвідомлення того, що здатність мріяти – невід'ємна риса характеру розвиненої людини; надання великого значення для формування особистості почуттю вірності (ідеї, Батьківщині, любові, принципам) – *Тарас Шевченко* «Мені тринадцятий минало...», «Тополя», «Як умру, то поховайте...»; виокремлення важливих гуманних якостей людини – чуйності, доброти, турботи про ближнього, здатності співпереживати – *Григор Тютюнник* «Климко»; виховання любові до матері, Батьківщини, розвитку почуття власної гідності, осмислення необхідності активної життєвої позиції та максимальної самореалізації – *Василь Симоненко* «Лебеді материнства», «Ти знаєш, що ти – людина...», «Гей, нові Колумби й Магеллани...»; роль і значення гуманізму, толерантності в розвої людства та духовності кожної людини – *Любов Пономаренко* «Гер переможений» тощо.

У процесі аналізу змісту програмового матеріалу з української літератури у восьмому класі насамперед упадає в вічі зосередження авторів запропонованого документа на вихованні патріотизму, духовності, моральних чеснот й особистісному розвиткові індивідуума: *Леся Українка* «Ви щасливі, пречистії зорі...», «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати...», «Давня казка»; *Іван Карпенко-Карий* «Сто тисяч»; *Михайло Коцюбинський* «Дорогою ціною»; *Олександр Довжен-*

ко «Ніч перед боєм»; *Ніна Бічужа* «Шпага Славка Беркути» тощо.

У дев'ятому класі спостерігаємо оприявлення двох блок-тем: «Давня література» і «Нова українська література». З низки творів і збірок, які своєю змістовною наповненістю сприятимуть соціалізації особистості школярів, беззаперечними залишаються «Слово о полку Ігоревім» (тема захисту Вітчизни й обов'язкового єднання українських земель задля збереження державності й самобутності української нації), байки й ліричні вірші Григорія Сковороди (силою яких постає ідея «сродної праці»), «Енеїда» Івана Котляревського (подолання меншовартості українців і викорінення хиб суспільства, зокрема корумпованості), «Кобзар» Тараса Шевченка (дотримання Божих заповідей і намагання здобути довгоочікувану волю), «Тарас Бульба» Миколи Гоголя (чітке розуміння такого негативного вияву як зради рідної землі, сім'ї, побратима, людини в цілому), «Чорна рада» Пантелеймона Куліша (виховання патріотизму в підростаючого покоління), «Інститутка» Марка Вовчка (розвиток почуття власної гідності й прагнення до самовдосконалення індивідуума) тощо. Як бачимо, поданий перелік свідчить, що реалізація підходу в становленні учня як важливої ланки соціуму здійснюється передовсім на матеріалі епічних творів, оскільки їх вивчення складає значеннєву кількість шкільної програми.

Варто підкреслити, що зміст програми з української літератури (і з української мови) для 10-11 класів, як, зрештою, і для 5-9 класів, об'єднано в спільний блок, хоча він поділяється на два рівні: рівень стандарту, академічний рівень і профільний рівень. Такий підхід авторів убачаємо недаремним, оскільки у період юності складається своя стійка система ціннісних вартостей, формуються ідеали, що виступають своєрідним еталоном у становленні соціалізації особистості. На репрезентованому тлі головну роль відіграють не тільки вчинки та поведінка літературних героїв, а й факти особистого життя письменників, національні явища й орієнтири. У цьому сенсі беруться до уваги як об'єктивні, так і суб'єктивні показники знань школярів.

Домінуючою в згаданому процесі постає, безперечно, національна самосвідомість. Підґрунтям останньої, з одного боку, є знання про народ як спільність політичну, економічну, психологічну, духовну (його традицій, звичаїв, обрядів, історії) – і в цій сув'язі усвідомлення учнем власних місця та ролі, а з другого боку – відомості про його окремих представників, які втілювали в собі найтипівіші риси характеру й ментальності земляків, виражали й обстоювали інтереси українців, на базі чого й формуються уявлення про типові риси й параметри генофонду, а також властивості національного характеру й суспільства загалом.

Варто зазначити, що найбільшого оприявлення такий підхід (національне самоствердження, патріотизм) обіймає українська література, запропонована

для вивчення учням 10-11 класів. Окрім того, що в художніх творах кінця XIX-XX століть загострюється питання щодо відповідальності особистості за долю рідної землі, то на кінець XX - початок XXI століть увага репрезентантів старшого шкільного віку актуалізується на долі всієї планети. Проникаючи в глибини буття, учні аналізують духовний стан людини та суспільства, синтезують знання про екологію, досліджують проблему екзистенціалізму як «філософії існування», виявляють життєві позиції і принципів у межових ситуаціях. Так, у когерентній єдності простежується новий рівень світобачення та мислення, прагнення школярів до інтелектуалізму та гуманізму. Вкотре зростає інтерес до понять «пам'ять», «історія», «сумління», «доброта», «милосердя», «суспільство», «людина» тощо. Подамо перелік окремих тем, запропонованих для вивчення старшокласникам (за рівнем стандарту):

- *Іван Нечуй-Левицький* «Кайдашева сім'я». Усвідомлення основних рис української ментальності, її значення для самопізнання й успішної адаптації в сучасному суспільстві». Рід, сім'я як обереги українського народу.

- *Іван Карпенко-Карий* «Мартин Боруля». Розуміння негативних наслідків компромісних рішень (компроміс переконань – шлях до зради). Подолання міщанства.

- *Іван Франко* «Гімн» («Замість пролога»), «Сікстинська мадонна», «Безмежне поле...», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне життя», «Розвивайся ти, високий дубе...», «Декадент», «Мойсей», «Сойчине крило». На прикладі життєдіяльності І. Франка формування ціннісного переконання: можливість силою високого духа сягнути від селянської хати до світових вершин інтелекту». Міць і вага фізичної й моральної праці особистості задля самовдосконалення та розвитку.

- *Михайло Коцюбинський* «Intermezzo», «Тіні забутих предків». Оприявлення гуманізму як основи світоглядних переконань розвиненої особистості, оптимізму й життєствердження як важливих духовних цінностей буття людини. Усвідомлення краси природи, її благотворного впливу на людину. ...Співчуття, співпереживання як важливі риси гуманістичних поглядів людини. Розпізнавання краси глибокого почуття і деспотизму антигуманних звичаїв». Тільки в гармонії з природою індивідуум досягне довершеності.

- *Ольга Кобилянська* «Земля». Осудження злочину як протиправної, ворожої для людини дії, як духовної деградації особистості». Не варто забувати в цьому сенсі й правічного мотиву братовбивства з точки зору заздрості й тим паче в сенсі збагачення.

- *Василь Стефаник* «Камінний хрест». Прагнення готовності допомогти є виявом громадянської позиції людини». Виокремлення існування повсякчасної туги за рідним краєм, його людьми й за усталеним укладом життя.

- «*Леся Українка* «Лісова пісня». Усвідомлення кохання як життєствердного почуття, творчої сили, що стимулює духовне піднесення, збагачення, розквіт людини». Проблема спорідненості закоханих душ. Подолання помилкового судження стосовно суспільно необхідної переваги матеріального над духовним.

- «Київські «неокласици». *Микола Зеров* («Київ – традиція»), *Максим Рильський* («Молось і вірю...», «Солодкий світ!...»). Розвиток відчуття естетики поетичного образу, врівноваженості та філософської самозаглибленості при зіткненні з життєвими проблемами». Домінуюча роль принципу класичного підходу до створення будь-чого і в тому числі художніх творів, зокрема ліричних. Намагання дотримуватися довершеності у віршуванні.

- «*Юрій Яновський* «Подвійне коло», «Дитинство», «Шаланда в морі»

(з роману «Вершники»). Усвідомлення важливості збереження родових, родинних зв'язків, духовного опертя на вселюдські, гуманістичні цінності». Тому роду нема переводу, де браття милують згоду...

- «*Іван Багряний* «Тигролови». Значення свободи для духовного розвитку людини. Усвідомлення активної життєвої позиції як вияву європейськості». Трансцендентність – це сув'язь життєвих переконань чи досвід, що перебуває поза абстрактно-логічним виявом, неприступним для людського пізнання?

- «*Ліна Костенко* «Маруся Чурай». Розуміння філософських категорій доброти, широти світогляду і світосприйняття, моральних переваг творчої, душевно щедрої людини». Духовний світ поза будь-яким сумнівом переважає над матеріальним.

- «*Олесь Гончар* «За мить щастя», «Залізний острів» (із роману «Тронка»). Філософська сутність щастя людини, його відносність і короткочасність. Усвідомлення небезпеки цивілізаційних процесів, здатності сучасної людини зберегти в собі власну сутність, свої почуття». Передовсім у будь якій ситуації слід залишатися людиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blahun N. The functional and social aspects of organizing comprehensive educational institutions / Nataliia Blahun // *The Russian academic journal*. – № 2 (Vol. 28). – 2014. – P. 51-53.

2. Благун Н. М. Принципи інформаційного забезпечення та соціалізації управлінських рішень у загальноосвітньому навчальному закладі / Н. М. Благун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 15 (22). – С. 182-185.

3. Благун Н. М. Якість освіти – ключова проблема соціалізації контролю навчально-виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі /

"Наука і освіта", №6, 2016

- «*Валерій Шевчук* «Дім на горі». Велике значення духовності для повноцінного розвитку й утвердження особистості» тощо [6, с. 4-24].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянувши тематику викладання української літератури в учнів загальноосвітніх навчальних закладів, виокремлюємо думку про те, що представлені в художніх творах національні й загальнолюдські фактори беззастережно допомагають становленню соціалізації особистості, безперечно формують духовно багатого індивідуума, громадянина-патріота, що володіє високими етичними й моральними чеснотами, шанує минуле, дбає про майбутнє свого народу, України.

Репрезентований зміст програмового матеріалу з української мови та літератури за ДСЗСО безперечно сприяє визначенню таких показників соціальної адаптації школярів, як: емоційно-ціннісний (наявність гуманістичних (альтруїзм, дотримання загальноприйнятих соціальних норм і правил) і громадянських (активна участь у суспільному житті, повага до національних традицій і культурних надбань) цінностей, майбутньої професійної мотивації); когнітивний (набуття знань стосовно соціальних взаємодій, готовність до виконання певних громадських завдань); комунікативно-дійовий (вміння правильно спілкуватися та вияв просоціальної поведінки).

Наше дослідження – це лише одна з перших спроб зафіксувати сам факт існування когерентного впливу творів української літератури, передбачених навчальними програмами для 5-9, 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, на становлення соціалізації особистості. Сподіваємось, що справою майбутнього постануть глибокі й скрупульозні дослідження перелічених вище окремих його складників.

Н. М. Благун // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Випуск 50. – С. 28-38.

4. Тютюнник Г. Дикий : Вибрані твори / Григорій Тютюнник // Дивак / Григорій Тютюнник. – Київ : Знання, 2014. – (Скарби). – С. 8–18.

5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.

6. Шевчук В. Дім на горі / Валерій Шевчук. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 560 с.

REFERENCES

1. Blahun, N. (2014). The functional and social aspects of organizing comprehensive educational institutions. *The Russian academic journal*, 2 (Vol. 28), 51-53 [in English].
2. Blahun, N. (2014). Pryntsyvy informatsiinoho zabezpechennia ta sotsializatsii upravlinskykh rishen u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [The principles of information support and socialization of management solutions in comprehensive schools]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii №2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia – Academic yearbook of National Pedagogical Dragomanov University. Series 2. Computer-oriented teaching system*, 15(22), 182-185 [in Ukrainian].
3. Blahun, N. (2014). Yakist osvity – kliuchova problema sotsializatsii kontroliu navchalno-vykhovnoho protsesu v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Education quality: the key issue of control socialization of the educational process in schools]. *Psykhologo-*
4. *pedahohichni problemy silskoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Psychopedagogical problems of village schools: Collection of scientific papers of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*, 50, 28-38 [in Ukrainian].
4. Tiutiunnyk, H. (2014). Dykyi [The wild]. *Vybrani tvory – Selected works*. (pp. 8-18). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and secondary education]. (n.d.). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п/> [in Ukrainian].
6. Shevchuk, V. (2011). *Dim na hori [House on the hill]*. Kyiv: A-BA-BA-NA-LA-MA-NA [in Ukrainian].

Наталья Михайловна Блазун,

доктор педагогических наук, профессор,

*Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
ул. Шевченко 57, г. Ивано-Франковск, Украина*

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЕТОДАМИ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье описаны подходы к формированию социализации личности методами изучения украинской литературы. Известно, что литература является самым важным приёмом познания изменений мира. Приёмы создания художественных образов и характеров, общественных ситуаций и коллизий, представленные выдающимися писателями, имеют мощный воспитательный потенциал. Психолого-педагогическая наука доказала, что становление личности происходит в период от 12 до 17 лет, потому что именно в это время самого большого уровня эволюции приобретают самосознание и духовно-моральные качества детей среднего и старшего школьного возраста. Следует отметить, что в становлении социализации личности весомого значения приобретает выделение духовного мира индивидуума. Так, в рациональной сфере видим воспитание национального самосознания, идеала. Касательно чувственной сферы, на первый план выходит чувство долга, патриотизма, достоинство, самоуважение, гордость и честь. Волевой аспект предусматривает соблюдение дисциплинированности, организованности и целеустремлённости человека как существа умного. Весомое место в формировании социализации личности занимает семейное воспитание, потому что в представленных темах уделено значительное внимание изучению духовно-моральных, родственно-бытовых, родственно-эстетических воспитательных традиций, отраженных в произведениях украинских авторов. Учащиеся получают право характеризовать образы-персонажи литературного сочинения с мотивацией их поступков и поведения в разных обстоятельствах жизни; аргументировать личные суждения по поводу прочитанного на фоне осознания ценностей родственных отношений; высказывать личное отношение к литературным героям. Доминирующим в упомянутом процессе является, безусловно, национальное самосознание. Фундаментом последнего, с одной стороны, есть знание о народе как общности политической, экономической, психологической, духовной (и в этом комплексе осознанием ученика собственного места и роли), а с другой стороны – данных о его отдельных представителях, которые воплощают в себе самые типичные черты характера и менталитета земляков, выражают и отстаивают интересы украинцев, на базе чего и формируются представления о типичных чертах и параметрах генофонда, а также качеств национального характера и общества в целом. Рассмотрев тематику преподавания украинской литературы ученикам общеобразовательных учебных заведений, делаем вывод о том, что представленные в художественных произведениях национальные и общечеловеческие факторы безоговорочно помогают становлению социализации личности, формируют духовно богатого индивидуума, гражданина-патриота, который владеет высокими этическими и моральными достоинствами, уважает прошлое, заботится о будущем своего народа, Украины.

Ключевые слова: социализация, художественная литература, программный материал, самореализация, национальная сознательность.

*Natalia Blahun,
Doctor of Pedagogy, professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57, Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine*

SOCIALIZATION OF PUPIL'S PERSONALITY BY MEANS OF STUDYING UKRAINIAN LITERATURE

The article describes the approaches to the formation of personality socialization by means of studying Ukrainian literature. It is known that literature is the most important method of perceiving changes of the world. The ways of creating artistic images and characters, situations and social conflicts represented by outstanding writers have powerful educational potential. Psycho-pedagogical science has proven that personality is being developed from 12 to 17 years, because this is the very period when evolution of self-consciousness as well as moral and spiritual qualities of secondary school-age children is reaching its highest level. It should be noted that in the development of personality socialization the spiritual world of an individual is of prime importance. For example, in the rational sphere we see the education of national consciousness. Regarding the sensual sphere, the foreground is the sense of duty, patriotism, dignity, self-esteem, pride and honour. Volitional aspect provides observance of discipline, self-organization and determination of a man as an intelligent being. Family education takes an important place in the formation of socialization, because considerable attention is paid in the presented topics to the study of spiritual and moral, family and domestic, family and aesthetic educational traditions reflected in the works of Ukrainian authors. Pupils can characterize characters of literary works with the motivation for their actions and behaviour in different circumstances of life; to give reasons for their personal judgments about the reads on a background of understanding the importance of family relations; to express personal attitude to the literary heroes. A dominating aspect in the above mentioned process is certainly the national consciousness. Its basis, on the one hand, is knowledge about the people as a political, economic, psychological, and spiritual (traditions, customs, rituals, history) community; and on the other hand, it is the information about its individual representatives who are the embodiment of the most typical features of the character and mentality of his/her countrymen, express and defend the interests of Ukrainians, on the basis of which one can have the idea about the typical features and parameters of the gene pool, as well as character of the nation and society as a whole. After considering the themes for teaching Ukrainian literature to pupils of secondary schools, we can conclude that national and panhuman factors represented in literary works unconditionally facilitate the development of personality socialization, forming a spiritually rich individual, citizen-patriot, who possesses the highest ethical and moral virtues, respects the past, cares about the future of his/her nation, Ukraine.

Keywords: socialization, fiction, programme material, self-realization, national consciousness.

Подано до редакції 02.06.2016

УДК: 373.5:94(477)

*Роман Геннадійович Баландюк,
аспірант Інституту педагогіки,
Національна академія педагогічних наук України,
вул. Артема, 52-Д, м. Київ, Україна*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ЗМІСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 8-9 КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті представлено результати навчання економічної складової у змісті шкільного курсу історії України у 8-9 класах з урахуванням вимог компетентнісного, діяльнісного та особисто-орієнтованого підходів до навчання. Апробація створених навчально-методичних матеріалів, статистичні обрахунки одержаних результатів під час експериментального дослідження дають підстави стверджувати, що розроблена методика навчання економічної складової є ефективною та дієвою у навчанні учнів історії.

Ключові слова: економічна складова, історія України, методика навчання, експеримент.

Постановка проблеми. Останні події в Україні засвідчують, що система освіти переживає кризу. У цих умовах громадськість і влада пропонують реформувати не лише систему освіти загалом, а й методику навчання економічної складової у змісті шкільного курсу історії України зокрема. Економічна складова

постає одним з ключових елементів шкільної історичної освіти, що закладає певні знання, вміння, навички, ціннісні ставлення, які необхідні молодому поколінню у житті [1, с. 166; 2, с. 35]. Вчителі-практики переконують, що, використовуючи традиційну методику, досить важко навчити учнів розуміти та використовувати